

Öz Etkililik Yeterlik Ölçeği - Çocuk Formu'nun Geçerlik ve Güvenirliği

Validity and Reliability of The Self-Efficacy Scale - Child's Form

Kader Mert¹, Hasibe Kadioğlu², Seçil Aksayan³

1Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Kocaeli, Türkiye

2Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İstanbul, Türkiye

3Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

ÖZ

GİRİŞ ve AMAÇ: Ülkemizde çocuklarda öz-etkililik durumunu değerlendirmeye yönelik veri toplama araçları ya akademik yeterliliği değerlendirmeye özgü ya da belli hastalıklara ilişkindir. Araştırmanın amacı, Sherer ve arkadaşları tarafından yetişkinler için geliştirilen ve ülkemizde geçerlik ve güvenilirlik çalışması Gözüüm ve Aksayan tarafından yapılan Öz-etkililik Yeterlik Ölçeği'ni, çocuklara yönelik uyarlamak ve ölçeğin psikometrik özelliklerini incelemektir.

YÖNTEM ve GEREÇLER: Bu araştırma, metodolojik türde bir çalışmadır. Kocaeli ilinde bir ilköğretim okulunda 3., 4. ve 5. sınıflarına devam eden 273 öğrenci ile yapılmıştır.

BULGULAR: Ölçeğin madde analizinde madde toplam korelasyon değerleri 0.18 ile 0.51 arasındadır. Madde toplam korelasyon değeri 0.30'un altındaki altı madde, ölçekten çıkarılmıştır. Maddeler çıkarıldıktan sonra yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin maddelerinin toplam varyansının % 51.51'ini açıklayan dört faktör altında toplandığı bulunmuştur. Ölçeğin genel Cronbach Alpha değeri .81'dir.

TARTIŞMA ve SONUÇ: Öz-etkililik Yeterlilik Ölçeği-Çocuk Formu, 9-12 yaş çocuklarının öz-etkililik durumlarının değerlendirilmesinde ölçüm aracı olarak kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: çocuk, geçerlik ve güvenilirlik, öz-etkililik

ABSTRACT

INTRODUCTION: Data collection instruments for evaluating the level of self-efficacy in children are used in Turkey to assess academic achievement or are specific and limited to certain illnesses. The aim of this study was to adapt the Turkish version of the Self-efficacy Scale originally developed by Sherer et al. and later tested for validity and reliability in Turkey by Gözüüm and Aksayan for use with children and examine the instrument's psychometric characteristics.

METHODS: The study is a methodological design. It was conducted with 273 pupils enrolled in the 3rd, 4th and 5th grades of an elementary school in the province of Kocaeli.

RESULTS: In the item analysis of the scale, item-total correlations were found to be in the range of 0.18-0.51. Six items that had values of below 0.30 were removed from the scale. The factor analysis performed after the items were removed showed that the items in the scale could be grouped under four factors that explained 51.51% of total variance. The Cronbach Alpha coefficient for the overall scale is .81.

DISCUSSION and CONCLUSION: The Self-efficacy Scale-Child's Form may be used as a measure of evaluating self-efficacy in children of the ages 9-12.

Keywords: child, validity and reliability, self-efficacy

İletişim / Correspondence:

Kader Mert

Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Kocaeli, Türkiye

E-mail: kgurbuz@kocaeli.edu.tr

Başvuru Tarihi: 03.10.2017

Kabul Tarihi: 16.05.2018

GİRİŞ

Öz-etkililik, sosyal öğrenme kuramının temel kavramlarından biri olarak, kişinin belli bir durumda başarılı olabileceğine yönelik inancıdır¹. Ayrıca öz-etkililik, bireylerin belli koşullarda yeteneklerini kullanabilmesi anlamına da gelmektedir². Öz-etkililik algısı, bireyin yapacağı veya sakınacağı aktiviteleri belirlemesinde önemli bir yere sahiptir. Kişinin bir konudaki öz-etkililiği arttıkça, o konuda harcadığı çabalar da artmaktadır^{3,4,5}. Günümüzde pek çok sağlık sorunu, çocukluk döneminde kazanılan olumsuz sağlık davranışlarına dayanmaktadır. Olumlu sağlık davranışlarının kazandırılması sürecinde çocukların öz-etkililik düzeyi önemli bir belirleyicidir⁶. Bireylerin öz-etkililik düzeyi, geliştirilebilmektedir. Öz-etkililiğin geliştirilmesinde dört temel kaynak vardır³. Bunlar; davranışın gerçekleştirilmesinde kontrolün deneyimlenmesine fırsat vermek, davranışı gerçekleştiren rol modellerin incelenmesi, sosyal ikna, bireyin negatif duygularının ve yanlış anlama eğilimlerinin değiştirilmesidir. Okul sağlığı hemşireliği uygulamaları, olumlu sağlık davranışlarının geliştirilmesi sürecinde ve çocukların öz-etkililik düzeylerinin geliştirilmesinde etkili olmaktadır⁷. Öz-etkililiği düşük olan bireyler, yetenekleri ve yapabileceklerine hakkında kötümserdir, stresle baş etme konusunda inkar edici ve başkalarını suçlama eğilimindedir⁸. Öz-etkililik düzeyi düşük kişilerde anksiyete düzeylerinin yüksek olması nedeniyle depresyon ve psikosomatik belirtiler vardır⁹. Yüksek öz-etkililik düzeyi, sağlığı geliştirici davranışların arttırılması ve daha iyi sağlık sonuçlarıyla ilişkilidir¹. Özellikle çocukluk dönemini, davranışların kazanılmasında önemli bir fırsattır. Çocuklarda öz-etkililik durumunu değerlendirmeye yönelik geçerli ve güvenilir ölçme araçlarına gereksinim vardır. Ülkemizde yetişkinlere özgü Öz-etkililik Yeterlik Ölçeği bulunmakla birlikte çocuklara yönelik öz-etkililik durumunun değerlendirildiği ölçekler sınırlıdır. Çocuklara özgü öz-etkililik durumunun değerlendirildiği Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmış iki ölçek bulunmaktadır. Bunlardan biri; ortaokul çocuklarında fiziksel, duygusal ve akademik davranışları konusunda öz-yeterlilik algılarını ölçmek amacıyla kullanılan “Ortaokul Öz-Yeterlilik

Ölçeği” dir¹⁰. Diğeri ise; astımlı çocukların hastalık yönetimine ilişkin öz-etkililiğini değerlendirmeye yönelik “Astımlı çocuklar ve adölesanlar için Öz-etkililik Ölçeği” dir¹¹. Bu araştırmanın amacı, Sherer ve arkadaşları tarafından geliştirilen ve ülkemiz için geçerlik ve güvenilirlik çalışması Gözüm ve Aksayan tarafından yapılan Öz-etkililik Yeterlik Ölçeği’ ni, çocuklara yönelik uyarlamak ve ölçeğin psikometrik özelliklerini incelemektir.

GEREÇ ve YÖNTEM

Araştırma, metodolojik tipte bir çalışmadır. 2015-2016 Eğitim Öğretim yılı bahar döneminde Kocaeli ilinde bir ilköğretim okulunun 3, 4 ve 5. Sınıflarına devam eden tüm öğrenciler araştırmanın evrenini (n:320) oluşturmaktadır. Çalışmaya örneklem seçilmeksizin çalışmaya katılmayı kabul eden (n: 273)öğrenci katılmıştır. Araştırma evreninin % 85.31’ine ulaşılmıştır. Çocukların % 52’si kız ve yaş grup ortalaması 10.1±0.91’dir. Öz-etkililik Ölçeği, 23 maddeden oluşan ve dört alt faktörü bulunan likert tipi bir ölçektir. Ölçekteki 2. madde, 4. madde, 5.madde, 6.madde, 7.madde, 10.madde, 11.madde, 12.madde, 14.madde, 16.madde, 17.madde, 18.madde, 20.madde ve 22. madde ters yönde puan almaktadır. Ölçekten alınan toplam puandaki yükselme, bireyin öz-etkililik-yeterlik algısının iyi düzeyde olduğu anlamına gelmektedir. Bu çalışmada, ölçeğin çocuklara yönelik uyarlaması için Mark Sherer’den izin alınmıştır. Ölçeğin güvenilirliği, iç tutarlılık ve test-tekrar test yöntemiyle ölçeğin geçerliliği ise kapsam ve yapı geçerliliği ile değerlendirilmiştir. Yapı geçerliliğini değerlendirmek için açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi, iç tutarlılık için Cronbach alfa katsayısı, madde analizi ve testin tekrarı için Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır¹². Ölçeğin öğrencilere uygulanması için İl Milli Eğitim Müdürlüğünden yazılı izin ve araştırmanın etik kurul onayı için de Kocaeli Üniversitesi Etik Kurul’undan onay alınmıştır. Kocaeli Üniversitesi etik kurul onay kodu, KOU KAEK 2015/132’dir.

BULGULAR

Öz-etkililik Yeterlilik Ölçeği Çocuk Formu'nun geçerliliğine ilişkin bulgular

Kapsam geçerliliği

Kapsam geçerliliği için 5'li likert tipi olan ölçek, çocuklar için 3'lü likert tipi ölçeğe dönüştürülmüştür. Ölçekte, Hiçbir zaman (1 puan) Bazen (2 puan), Her zaman (3 puan) olarak puanlanmaktadır. Ölçeğin maddeleri, çocukların anlayacağı ifadelerle dönüştürülmüştür. Ölçeğin çocuklara yönelik düzenlenen formatı, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı ve Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı toplam yedi öğretim üyesi tarafından değerlendirilmiş ve onların yazılı uzman görüş ve önerileri doğrultusunda tekrar düzenlenmiştir. Uzmanlar, ölçek maddelerin anlaşılabilirliği 1 ile 4 puan arasında değerlendirmesi istenmiştir. Madde düzeyinde Kapsam Geçerliliği İndeksi (KGI) ile değerlendirilmiştir. Maddelerin anlaşılabilirliği madde düzeyinde .90 ile 1 arasında, ölçek düzeyinde ise % 98'dir. Uzmanların değerlendirme puanları, Kendall's W testi ile analiz edildiğinde ise; uzman görüşleri arasında istatistiksel olarak fark olmadığı (Kendall's W: .193; p: .126 >.05) bulunmuştur.

Öz-etkililik Yeterlilik Ölçeği Çocuk Formu'nun Güvenilirliğine ilişkin bulgular

Madde Analizi

Ölçeğin madde analizinde madde toplam korelasyon değerleri .18 ile .51 arasında bulundu. .30'un altında kalan 6 madde ölçekten çıkartılmıştır (15., 19., 20., 21., 22., ve 23. maddeler). Altı madde çıkartıldıktan sonra yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin maddelerinin toplam varyansın %51.51'ini açıklayan dört faktör altında toplandığı bulunmuştur (Tablo 1). Bu faktörler, Gözüm ve Aksayan'ın uyarlamasını yaptıkları ölçeğin alt boyutlarına benzerdir⁴.

Tablo 1: Öz Etkililik Ölçeği Çocuk Formu'nun Geçerlik ve Güvenirliği Psikometrik Özellikleri

FAKTÖRLER	Maddeler	Ortalama ± SS	Madde Toplam Korelasyon	Madde - Alt ölçek korelasyon	Faktör yükü	Cronbach Alpha
Faktör 1 Davranış tanımlama	1. Gerçekleştirebileceğim planlar yaparım.	2.59 ± .49	.31	.35	.44	.79
	3. Bir işi ilk seferde yapamıyorsa, başarcaya kadar denerim.	2.77 ± .46	.42	.53	.69	
	5. İşlerimi bitirinceye kadar uğraşırım, vazgeçmem.	2.76 ± .44	.51	.67	.80	
	8. Yaptığım işten hoşlanmasam bile bitirinceye kadar uğraşırım.	2.62 ± .59	.43	.60	.76	
	9. Bir şeyi yapacağımı diyorsam, yapıcaya kadar çalışırım.	2.73 ± .49	.50	.61	.71	
	13. Başarısız olduğumda başarmak için daha da çok çalışırım.	2.75 ± .49	.39	.51	.65	
Faktör 2 Engellerle mücadele	4. Kendim için yapmayı planladığım işlerin çok azını başarırım.	2.49 ± .64	.43	.44	.52	.66
	7. Karmaşık işlerle uğraşmam/ denemem bile.	2.38 ± .69	.34	.42	.74	
	11. Beklenmedik sorunlar ile karşılaştığımda onu çözmek için uğraşmam	2.36 ± .77	.30	.34	.49	
	14. Bir şeyleri yapabileceğim konusunda kendime fazla güvenmem.	2.53 ± .63	.43	.45	.59	
	17. Karşılaştığım sorunları çözemem.	2.57 ± .57	.40	.44	.65	
Faktör 3 Davranış sürdürme	10. Yeni bir şeyler öğrenmede başlangıçta başarısız olursam hemen vazgeçerim.	2.75 ± .51	.50	.48	.64	.66
	12. Yeni bir şeyler öğrenirken zorlanırsam, öğrenmekten vazgeçerim.	2.82 ± .45	.38	.41	.70	
	16. Kolay vazgeçerim/pe	2.78 ± .45	.47	.44	.48	

	s ederim.	.49			
Faktör 4	2.Yapmam gereken bir işe başlamakta çok zorlanırım.	2.47 ± .60	.41	.30	.48
	6.Başaramayacağımı inandığım işlerden kaçırım.	2.62 ± .56	.42	.33	.73
	18.Çok zor yeni arkadaş edinirim.	2.60 ± .59	.31	.25	.52
					.49
Ölçekt en çıkartı lan madd eler	15.Kendi işimi kendim yaparım.	2.57 ± .53	.28		
	19.Tanışmak istediğim biri varsa, onun gelip benimle konuşmasını beklemek yerine gider o kişi ile ben konuşurum.	2.39 ± .67	.28		
	20.İlgimi çeken ama arkadaşlık kurulması zor biriyle, kısa bir süre sonra arkadaşlık kurmaktan vazgeçerim.	2.51 ± .62	.28		
	21.Arkadaş olmaya çalıştığım biri bana ilgi göstermiyorsa, ondan hemen vazgeçerim.	2.18 ± .76	.25		
	22.Sosyal toplantılarda(arkadaşlarımla ya da büyükler arasında) sıkılırım.	2.21 ± .65	.25		
	23.Arkadaşları mı, arkadaşlık kurma yeteneğim ile edindim.	2.51 ± .66	.18		
Genel Ölçek Cronbah Alfa					.81

Ölçeğin Faktör Yapısı

Yapı geçerliliği için varimaks eksen döndürme yöntemi ile temel bileşenler analizi yapılmıştır. Ayrıca ölçeğin yapı geçerliliği doğrulayıcı faktör analizi ile de değerlendirildi. Analiz sonucunda ölçeğin uyum indekslerinin iyi uyumu gösterdiği bulunmuş ve ölçeğin dört faktörlü yapısını doğruladığına karar verilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2 : Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksleri

Uyum indeksleri	Anlam*	Sonuç
X ² / Serbestlik Derecesi	5'in alt=Orta Uyum 3'ün alt=Mükemmel	150.33/113=1.33
Goodness of Fit Index(GFI)	.90'in üstü iyi uyum .95'in üstü mükemmel uyum	0.94
Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI)	.90'in üstü iyi uyum .95'in üstü mükemmel uyum	0.92
Comparative Fit Index (CFI)	.90'in üstü iyi uyum .95'in üstü mükemmel uyum	0.96
Non-Normed Fit Index(NNFI)	.90'in üstü iyi uyum .95'in üstü mükemmel uyum	0.95
Root Mean Square Residual (RMR)	.10'un altı zayıf uyum .08'in altı iyi uyum .05'in altı mükemmel uyum	0.015
Standardized Root Mean Square Residual (SRMR)	.10'un altı zayıf uyum .08'in altı iyi uyum .05'in altı mükemmel uyum	0.051

İç tutarlılık

Ölçek, davranışı tamamlama, engellerle mücadele, davranışı sürdürme ve davranışı başlatma alt ölçeğini olmak üzere dört alt ölçek kapsamında incelenmiş ve Cronbach alfa değerleri elde edilmiştir. Davranışı Tamamlama Alt Ölçeğin (1., 3., 5., 8., 9. ve 13. maddeler) Cronbach alfa değeri .79, Engellerle Mücadele Alt Ölçeğinin (4., 7., 11., 14. ve 17. maddeler) Cronbach alfa değeri .66, Davranışı Sürdürme Alt Ölçeğinin (10., 12 ve 16. maddeler) Cronbach alfa değeri .66, Davranışa Başlama Alt Ölçeğinin (2, 6 ve 18. maddeler) Cronbach alfa değeri .47 olarak bulunmuştur. Ölçeğin genel Cronbach alfa değeri ise .81 'dir (Tablo 1).

Zamana göre değişmezlik

Öz-etkililik ve Yeterlilik Ölçeği Çocuk Formu' nun zamana göre değişmezliği test-tekrar test ile değerlendirilmiş ve test- tekrar test sonucunda Pearson korelasyon değeri.61'dir.

TARTIŞMA

Faktör analizi sonucunda madde puan toplam Kolerasyon katsayısı .18 ila .80 arasında değişmektedir. Kolerasyon katsayısı.30'un altında olan maddelerin ölçekten çıkarılması gerekmektedir¹³. Bu nedenle, .30'un altında olan 6 madde(15.madde, 19.madde, 20. Madde, 21.madde, 22.madde, 23. Madde) ölçek kapsamı dışında tutulmuştur.

Öz-etkililik Ölçeği Çocuk Formu'nun yetişkinlerdeki gibi 4 faktörlü bir yapıya sahip olduğu ve genel iç tutarlılık düzeyinin iyi olduğuna karar verildi. Davranışı Tamamlama Alt Ölçeği, bir davranışı baştan sona yapabilme becerisi olarak tanımlarken; Engellerle Mücadele Alt Ölçeği, bir davranışı yaparken bu davranışı yapılmasına engel olabilecek durumları kapsar. Davranışı Sürdürme Alt Ölçeği ise; kişinin bir davranışı yaparken bu süreçte ne kadar kararlı olduğu ile ilgilidir. Son olarak Davranışa Başlama Alt Ölçeği de kişinin davranışa başlama isteğini ifade etmektedir. Onyedili maddelik ve 3'lü likert tipi Öz-etkililik Yeterlilik Ölçeği Çocuk Formu'ndan minimum 17, maksimum 51 puan alınmaktadır. Çalışmada ölçekten (Toplam madde sayısı: 17 madde) alınan puanların ortalaması 45.09 ± 3.93 Min: 32.00 Max:51.00'dir. Yaş ve cinsiyet, ölçeğin boyut puan ortalamalarını etkilememektedir. Üç alt ölçeğin Cronbach alfa değerinin .70'in altında bulunmasından dolayı ölçeğin yalnızca toplam puanının kullanılması önerilmektedir. Öz-etkililik Yeterlilik Ölçeği Çocuk Formu'nun Cronbach alfa değeri .81 olarak bulunmuştur. Ölçeğin orijinalinde de Cronbach alfa değeri .81'dir⁴. Cronbach alfa katsayısının $\alpha=.80-1.00$ arasında olması ölçeğin, yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir^{14,15}. Sonuç olarak, Öz-etkililik Yeterlilik Ölçeği-Çocuk Formu, 9-12 yaş çocukların öz-etkililik durumlarının değerlendirilmesinde ölçüm aracı olarak kullanılabilir.

KAYNAKLAR

1. Bandura, A. Self efficacy: The exercise of control. Newyork. Freeman Company. USA, 1997.
2. Synder, C.R. Lopez, S.J. The scientific and practical exploration of human strengths . New York, NY: SAGE.2007.
3. Bandura, A. Self efficacy. In. V. S. Ramachaudran (Ed) Encyclopedia of Human Behaviour (4) : 71-81. New York: Academic Press(Reprinted in H. Friedman (Ed), Encyclopedia of Mental Health. San Diego: AcademicPress, 1998.
4. Gözümlü S, Aksayan S. Öz- Etkililik Yeterlilik Ölçeğinin Türkçe Formunun Güvenilirlik ve Geçerliliği. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 1999; 2(1): 21-32.
5. Senemoğlu N. Sosyal bilişsel kuram. Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya. 12. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 2005. p:215-37.
6. Aksayan S, Gözümlü S. Olumlu sağlık davranışlarının başlatılmasında ve sürdürülmesinde öz-etkililik algısının önemi. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 1998; 2(1): 35-41.
7. Mert, K., Aksayan, S. Olumlu sağlık davranışlarının kazandırılmasında okul sağlığı hemşireliği uygulamaları, Türkiye Klinikleri Dergisi. 2016; 2(1):1-6.
8. Terry, D. Determinant of coping: The role of stable and situational factors:Journal of Personality and SocialPsychology. 1994, (66): 895-910.
9. Karademas, E. C., Azizi, A. K. The stress process, self-efficacy expectations and psychological health, Personality and Individual Differences. 2004; (37):1033-1043.
- 10.Yardımcı, F. Başbakkal, Z. Ortaokul Öz-Yeterlilik Ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması, Anadolu Psikiyatri Dergisi. 2010; 11:321-6.
- 11.Çevik, Ü. Çelebioğlu, A. Astımlı çocuklar ve adolesanlar için öz-etkililik ölçeği Türkçe formunun geçerliliği ve güvenilirliği, Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi. 2012; 15(1):55-62.
- 12.Aksayan S, Gözümlü S. Kültürlerarası Ölçek Uyarlaması İçim Rehber II: Psikometrik Özellikler Ve Kültürlerarası Karşılaştırma. Hemşirelik Araştırma ve Geliştirme Dergisi. 2003; 4(2): 3-14.
- 13.Büyüköztürk Ş. Faktör analizi: Temel Kavramlar Ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı. Eğitim Yönetimi Dergisi. 2002; 32: 470-83.
- 14.Özdamar K. Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi 2: Çok Değişkenli Analizler. 5. Baskı. Eskişehir: Kaan Kitabevi. 2004. p. 496-8.
- 15.Tavşancıl E. Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi. 5. Basım. Ankara: Nobel Yayıncılık.2014. p. 19-51.